

Somrar – och ett par vintrar på Tureberg, Bosön, vid förra sekelskiftet

Ur Erik Arlons blå anteckningsbok, renskrivet av Lena Adelsohn Liljeroth, barnbarn till Erik Arlon. Här återger vi de delar av Erik Arlons berättelse som handlar om hans minnen av Tureberg, Bosön.

Vår Far Nils Petter Andersson (1844–1928)

föddes i Forsheda församling, Småland, år 1844. Föräldrarna voro torparna Anders Petter Nilsson, född 1798 i Reftale församling, Småland, och hans hustru Anna Lisa född 1810 i Kävsjö församling, Småland.

Fadern dog när sonen (Far) var 16 år. Detta var i fattig-Sverige, i de svåra missväxternas tid, då massor av människor svalt och tiggare drog fram utefter vägarna för att tigga om litet bröd. Tusentals människor emigrerade till Amerika just från Småland.

Far fick ge sig ut som vallpojke om somrarna, men så ville väl modern att han skulle lära sig ett yrke och han sattes i skomakarlära, för skor skulle ju alla ha, och det borde väl kunna försörja sin man.

Emellertid blev väl stugan honom snart för trång och han begav sig till Sthlm tillsammans med sin syster Hanna, för att uppsöka sin kusin Samuel Haglund, också han från Småland. Några pengar till järnvägsresa hade de inte, utan de vandrade båda, landsvägen från Forsheda (utanför Värnamo) till Jönköping för att där ta båten till Sthlm. Däcksplats kostade 6 kronor.

Vid ankomsten uppsökte de kusinen Haglund, som var gift och arbetade som murare. Far började också lära sig muraryrket och systern Hanna lärde sig sömnad. Tillsammans med Haglund arbetade Pa nu på skilda platser och så småningom koncentrerade de sig på putsning. De arbetade bl a på Klara kyrktorn, Mosaiska kyrkan i Sthlm samt Manilla dövstumskola ute på Djurgården, även utanför Sthlm, som i Nora, Västmanland där de arbetade på kyrkan.

Det var lång arbetstid, 12 timmar om dagen, började kl 6 på morgonen för att gå till arbetsplatsen, tex ut till Djurgården, fick gå upp kl 4 på morgonen för att hinna ut i tid.

Så småningom skilde han sig från Haglund, som aldrig blev egen företagare.

...

Pappa blev så småningom bekant med JP Edlund, östgöte, också han arbetade inom byggnadsyrket. De arbetade tillsammans och byggde gemensamt huset Grev Turegatan 74. Således hade Pa genom stor sparsamhet och idogt arbete höjt sig till egen företagare och kompanjonen Edlund var en mycket duglig och driftig man, rättrådig och hjälpsam.

Ture föddes 1883, Lilly 1885. År 1885 köpte Pa tomten – som kallades Tureberg efter första barnet Ture – på Bosön, Lidingö, och Edlund Annedal, tomten intill som fick namnet efter deras dotter Anna, och bägge byggde sig vackra villor, enl dåtidens stilart sk Sweitzerstil. Pa:s tomt var dubbelt så stor som Annedal.

Tureberg, Bosön

...

Jag återgår till Bosön. Farbror Edlund blev inte så länge där ute på Sotudden, utan efter några år sålde han det till Paul U Bergström, som uppförde åt sig ett stort gentilt Corps de logi med vid utsikt över fjärden ända till Djursholm. P U Bergströms ställe såldes efter hans död till Riksidrottsförbundet, som nu har stor idrottsrörelse och träningsrörelse därute.

...

Jag går nu tillbaka i tiden från de första minnena i mitt nya liv. Den första förnimmelsen var från Bosö-hemmet, att jag låg i en säng så högt mot taket. Jag kunde väl inte vara mer än ett år. Mamma har bekräftat att det var bäddat mycket högt. Vår moster Sofia var hos oss då och hjälpte Mamma. Hon var så duktig o händig och konstförfaren, gjorde handarbeten i spån, vävde och broderade minutiöst noga i allt vad hon gjorde, hon målade även med vattenfärger med de enkla don som då fanns att få.

Pappa hade byggt en liten ladugård, eller hellre stall, för en ko för att vi småbarn skulle få tillgång till mjölk! Jag var mycket förtjust i mjölk, kom in till Mamma å bad att få "koppaville". Ja, om Du sjunger sa hon och så skruvade jag upp mej på en stol i köket, och började så här: "Koppaville-ville-ville, koppaville, vile ville, snälla Mamma koppaville-" och så om igen, och så fick jag en mugg mjölk, och drack tyst o belåten, ögonen titta fram från den ena sidan till den andra, o när jag druckit ut slängde jag ut koppen på golvet, o den gick vanligtvis sönder, det kunde ju inte gå i längden, utan M. köpte en emaljerad plåtmugg – jag kunde väl vara tre år. Jag minns ännu den där muggen med blå ränder, med många bortslagna emaljbitar.

Och så lekte vi förstås hela dagarna i frisk luft, i en ovanligt vacker natur. Så blev man inkallad att lägga sej; o det tycker ju barn i regel inte om, när dagen inte räcker till, "att man inte kan få nån frisk luft", protesterade jag, o fastän jag var röd som en pion av syremättad luft.

Pappa fiskade mycket, även jagade – levde på jakt och fiske. Ibland fick P. stora ålar och väldiga abborrar, så där på 1 kg minns jag. Om ålarna yttrade vi barn – farlig fiska – farlig fiska. Detta var omkring 1890. Det fanns gott om fisk då i Askrikefjärden.

Pappa hade byggt 4 st villor på vår tomt Tureberg, som vi hyrde ut till sommargäster. Sommaren 1890 kom sorgen i liemannen in. Ture och jag, 4 år, och en liten bror Oskar, 3 år, skulle slipa spikar till något.

Vi hade en Ankdamms vid grinden, så skulle lille O hämta vatten i en burk, han dröjde o vi skulle se vart han tog vägen; få se honom ligga i vattnet – död. En av sommargästernas jungfru hjälpte att ta honom i land. Jag minns hur Mamma kom ut på trappan o någon, kanske det var vi barn som ropade Oskar är "död". Mamma slängde ngt hon hade i händerna och sprang in och kastade sig på sängen.

Jag minns att jag öppnade lillebrors ögonlock och ett ljusblått barnaöga lyste emot mig, men fattade den stora sorgen och tragedin. "Låten barnen komma till mig", kanske han blev lyckligast som slapp ifrån denna otäcka värld!

Jag minns hur Ture var ute i skogen och plockade Fläckigt Nyckelblomster till Lillebrors bår, och den lilla kistan togs ombord på Ägir, som hade flaggan på halv stång. Den sista hälsningen till Lillebror. Så födde Mamma en liten den 4 juli 1890, som fick namnet Carl Oskar, och livet går vidare.

Året om på Bosön

Åren 1892–94 (tror jag det var) bodde vi året om därute. En utav vintrarna var mycket sträng o väldiga snömassor hade vräkt ned. Tänk att vi fick mjölk från Smedvikan (Bogesund, min anm.) som roddes över fjärden för vår del o lämnade väl även till två familjer vid södra Bosöstranden, Engströms o Johansson.

Men när isen varken bar eller brast kunde de inte slå sig igenom. Carl Oskar var ju liten och behövde mjölk, då fick Ture, som var störst och jag som sällskap, rustas ut, med lykta och påklädda, ge oss ut i mörkret och snön och vandra genom Mörka Skogen, pulsa i snön, till "Bo" herrgård för att köpa mjölk till lillebror C O, och vända åter hem. Det var ju en gång, genom mörk skog på en fjärdings väg, fram och åter blev det en halv mil. Men fastän så små som vi var så kände man ansvar, att nu gäller det något. Så blev isen bärig efter några dagar o då var förbindelsen normal.

Jag minns när isen var snöfri, så åkte vi skridskor med bleckflaskan skramlande när deras träbrallor (?) dånade över isen och med ispiken i högsta hugg! Jag minns inte vem det var av Smedvikans, som kom när isen blev körbar.

Smedvikan var en liten blek torrskinnad karl, med gulaktigt hakskägg. De var många barn, jag tror 6 st, förstår inte hur de kunde klara upp allting, en liten timrad stuga och ladugård, kanske 5–6 kor. Deras torp lydde under baron von Höpkens i Bogesund. På somrarna rodde de över mjölken en gång varje kväll. Det var mor Andersson som kom med två flaskor bärande i ok. Hon brukade sjunka ned på en stol i köket och gav upp en suck. Mamma bjöd väl ibland på en kopp kaffe och förstod nog vad det var som låg i denna suck. Det var under 1890-talet, jag minns än hur länge de kunde hålla på med mjölkbudet, som vi sa. Tror det var till 1897.

Mjölken kostade då 14 öre litern, den rättade sig väl efter stadspriset, men inte räknade de med sitt slit med rodd i alla väder! När de mot slutet höjde till 15 öre, skulle vi så småningom smäda med påhittade nidvisor. Barn förstår ju aldrig någonting. "Som de gamla sjunga kvittra de unga!" Vi borde ligga på våra knän och be om nåd.

Cirka 1 km öster om Smedviken låg ett litet ställe "Lugnet", som beboddes av två bröder Olsson, med sin gamla mor som var sängliggandes, som vi aldrig såg – hon måste ha varit mycket gammal. Olsönerna hette Johan och August. Di var mycket duktiga trädgårdsmästare och arbetade på Bogesund men fick väl även tid att arbeta åt P-a med vår trädgård. De var så skickliga i sitt yrke, hur de lade upp rabattkanter i sneda skarpa vinklar, fäste jag mig vid med små iakttagande barnaögon, och när de spadvände landen, var beundransvärt med vilken snabbhet spadarna gick, de hade blå förkläden, som var brukligt. En bleckflaska med svagdricka och råghålskakor, samt ett stycke fläsk, var deras måltid som intogs vanligen under en gran. Vi brukade titta till oss en bit mjuk rågkaka, som vi

tyckte var så gott, vi gav i stället av vårt hårda spisbröd. P-a brukade ta hem en säck av vardera lands- och stads-bröd, som vi sade.

När sedan trädgården var färdigjord och allt var sått och satt, någon gång i Maj, var det en sådan ljuvlig anblick att se, nykrattad svart mylla och bärbuskarnas halvutslagna knoppar där humlorna surrade, och de svala jordmättade luften sögs in i våra näsor, var en njutning av oskattbart värde!

Så kom Ägir sin första tur, nymålad, grön och luftventilernas röda insida, gjorde ett oförglömligt intryck på oss små barn, och stenkolsröken som svepte in över landet stack i näsan på oss som väldoft.

1893 skrevs jag in i Lidingö folkskola, som liten nybörjare till hösttermin. Ture o Lilly gick där redan. Vi fick sällskap med Klas Engström o Alfhild Johansson, som bodde i Svinviken (vi kallade den så för det låg ett stort svinhus i inre delen av Grönstaviken, uppförd i rött tegel, men nu var nedlagd, där tog vi alltid vägen igenom och kvade, för det gav så starkt eko.)

Så var det att vandra skogsvägen över till och förbi Skomakartorp, en gråtimrad stuga i två våningar vid Tegelbruket, och så var vi snart framme vid Bo herrgård, och så landsvägen efter Bo-gärde till skolan, vid Kvarnen. Fröken Kärling undervisade i småskolan, en medelålders fröken, slätkammat mittbenat hår, som då var brukligt. Flickor och pojkar i samma klass. Bredvid hade jag en pojke som hette Viktor, som jag tror hade gott huvud. Skulle vara intressant att veta hans vidare öden.

Och så traskade vi i varje väder bort till skolan och hem. Allt iakttog jag under skogsvandringen, ovanligt växta träd och stubbar, blev ju för barnfantasiens till levande väsen, och ett par kärr med vattenblänk fanns på sidan av skogsstigen, som attraherade.

På vintern fick vi gå i gåsmarsch på smal upptrampad stig. Vid starkt snöfall minns jag att Pappa varit ute och skottat fram till skogsstigen, där vi fick trampa upp stigen.

En Juldagsmorgon, det var barmark, tog Pappa oss med till julottan i Lidingö k:a. Vi måste ha gått upp mycket tidigt, för vid Bo gärde började det komma bondskjutsar med fackelbloss. Från Bosövägen tog vi vägen över kyrkvikens is, som låg tjock och bärig. Så började Gudstjänsten med att orgeln stämde upp julpsalmen 55, mäktigt tonande under de gamla kyrkovalven, endast levande ljus var det, och så till slut började den långa predikan och inte kan små barn följa med, utan den blir oändligt lång. Men nog var det stämningsfullt på gammalt vis och så när utgångspsalmen tonat ut, kändes det nog som en befrielse för oss barn.

Då var det ljusan dag när vi kom ut och hästskjutsarna började sätta sig i rörelse för hemfärd. Vi tog vägen över isen, som dånade ibland som skott, när det blev sättning i den, och vi blev så rädda. Jag tror säkert att isen var en fot tjock. Så vandrade vi landsvägen fram till hemmet. Mamma skulle glädja oss med bakelser, som hon bakat. Och vi syskon ut och lekte efter maten, så började det att flyga snöflingor i luften och det jublade vi åt.

Och så svunno dagarna framåt till trettondagen och fru Engströms Klas skulle ha barnbjudning, om det var kaffe eller ngt annat minns jag ej, men julgotter och lite av varje, och så lekar. Fru E lärde oss en ramsa: "Jag fiskar i Guds faders rike såväl för den fattige som den rike", när jag ber er hålla ska ni släppa, o när jag säger släpp, ska ni hålla. Vi skulle nämligen alla hålla i en näsduk.

Och så skred dagarna fram till Våren, fåglarna började komma. Men i islossningen fiskade P-a och farbror Möller – som bodde i vår lilla skogsvilla – de höll angelkrok o stångkrok i bukten mot Sotudden, så vi hade ofta gädda och lake på vårt bord, och sedan framåt, när di kunde lägga långrev, fick vi ofta Ål och stora abborrar.

Pappa var även road av jakt, det var nog hans stora natursinne, som lockade honom ut i skogen. Harar och ngn skogsfågel ibland kunde han ha med sig från skogen.

Det var 1893, arbetslöshet och dåliga tider, vilket gjorde vår vintervistelse där ute. En vinterdag kom det främmande från stan helt ovetandes. Det var fabrikör Knut Malmlov, en till P-s vänner – och överraskade oss. De hade kommit med släde. Jag minns att Mamma blev irriterad, men de var så snälla och godhjärtade så de hade troligtvis en del med sig.

Som grannar till oss bodde Målarmästar Sundin som dragit sig tillbaka, som rentiär. När Ägir började sina turer i Maj flyttade han ut som första sommargäst. Då plockade vi blåsippor till Moster Mari, som var husa åt "farre Din", som Carl Oskar sa. Tänk var det betydde för oss barn att få leva i vår vackra natur, med blommor och fågelsång på vårarna, för det var verkligen vackert där ute, med sjö och strand, där vi lekte med våra småbåtar i små drömda vikar.

Sundin J:or hade tre barn; Emil, Gustav, som blev Carl Oskars lek- o livskamrat, samt en flicka Greta. Så kom det varje sommar nya familjer o med barn, som blev lekkamrater till oss.

För att återgå till fisket, som P-a var road av, så lade P ut långrev, som vi barn fick maska på, ett snaskgöra, men som inte bekom oss något. P-a tog även ut Nors som bete och köptes av Norrströms sänkhovs-fiskare.

...

1894 bodde i stora villan nb (*på Bosön min anm.*) en familj Schultz, han hade en klippestävad segelkutter, ankrad ute på udden. En vacker sommardag fick Ture och jag följa med dem, herr och fru S, samt en svägerska ut och segla Askrikefjärden ut till Granholmen där vi vände, fick se en skymt av Vaxholm.

Å vilken upplevelse! För en liten 8-åring, båtbitna som vi var. Jag kan ännu se hur jag njöt av att titta på bogvattnet i lä.

När vi drog våra småbåtar i ett snöre vid en käpp efter kajen, så var det vågbildningen som vi ville frambringa. Herrskapet Schultz spelade tennis uppe på plan, ovanligt för den tiden, annars var krocketspel allmänt söndagsnöje.

Carl Oskar och Gustav Sundin växte ju upp tillsammans från barnsben och höll ihop både sommar och vinter o deras vänskap består ännu fastän i två skilda världar (*Carl Oskar emigrerade till USA, min anm.*)

Då var ju våra föräldrar i de bästa åren och betänk att P-a hade börjat med två tomma händer och skapat ett sådant vackert sommarnöje, med fyra villor o en prunkande trädgård. Hur lyckligt var det ej för oss barn att växa upp i sol och vid vatten, och att få äta så mycket bär och frukt, med sitt rika vitamininnehåll, och så få bygga upp hälsan.

1895 hyrde en familj Fridholm hos Sundins, de var 3 pojkar Ragnar, Torsten och Atle o flickan Signe. De var något äldre o gick alla i läroverk. Pappa F måste träla i stan hela veckan och kom endast ut på lördagen och söndagen för att få vara tillsammans med familjen.

En dag kom en Roslagsskuta ut med sand, vi klättrade omkring på reling och i vant o blev vänner med skepparna, så vi fick erbjudande att få följa med på en seglats till stan nästa morgon. Det var Fridholmarna o jag – vet inte varför Ture ej var med. Det var också en upplevelse att få runda Lidingö efter stora leden och möta all båttrafik, så kom vi in till Nybroviken o lade till där, tacka och tog farväl av våra skeppare. Så skulle vi gå till Köhlers o bada (5 öre) i ett gytter av barn som stöjade och skrek,

sedan återstod det att ta sig hem efter Apostlahästarna, en dryg mil, för våra små barn, dammigt och varmt var det!

20 öre hade jag tagit med av mina sparslantar, skulle räcka till 5 öre bad, 5 öre Lidingöbron, 10 öre till en sockerdricka, smörgåsar hade vi fått med oss. Och det blev väl kvällen när vi kom hem. Men en minnesrik upplevelse blev det!

Det året bodde det en familj Lindholm på Katrinlund, de var 4 pojkar, kanske två flickor, vi lekte tillsammans, men jag hade svårigheter att få kontakter med många, min blyghet.

Bersåer skulle det finnas på sommarställena, minns hur de samlades där ibland någon vacker sommarkväll, hos farbror Edlund, det dracks kaffe och punsch, som var vanligt då, och de sjöng: "Det var i vår ungdoms fagrade vår, vi drack varandra till och sade gutår!"

Allt andades stilla ro, kanske blott Koltrastens melodiska toner i en grantopp, som flöjttoner.

På övra botten i stora villan bodde Ark Forsberg, som gjorde ritningar till Adolf Fredriks torg 4 och Styrmansgatan 27 som pappa byggde (*fastigheterna står fortfarande kvar, min anm.*) De hade två flickor Alma, som blev kamrat med Lilly i Gerda, jämnårig med Carl Oskar. Di lekte tillsammans o i villan vid grinden bodde Byggm Håkan Bergkvist, som byggde hörnhuset Humlegårdsgatan/Brahegatan, samt senare Birger Jarlsgatan 18, så han hörde till de stora. De var vänliga människor och di hade två barn, Carl B och en flicka, vad allting var soligt då!

På den tiden gick det gårdfarihandlare o sålde sina varor, en gubbe som förde sybehör, band och nålbrev mm, tänk att di kunde livnära sig på de ören de hade i förtjänst. Också framför allt karamellgubben, en liten skinntorr mager man, med pipskäggs och öronringar. Han hade karamellerna i en bleckflaska o vred ihop strutar till kunderna, o vi barn skockades omkring honom lystet när Mammorna handlade för vår räkning. Hur kunde dom livnära sig?, kan inte minnas om de fick någon mat av någon godhjärtad människa, men så var det väl.

Så var det en man, som kom roende i en stor ekstock, lastad med lergods, glaserade stora mjölkfat o tillbringare, samt en lergök för barnen. Troligtvis rodde han runt i skärgårdens sommarställen o sov under en presenning på natten.

Så var det laxhandlaren, en man och en kvinna som seglade i en starbåt, med färsk lax, stora bjässar, jag tror de tog 3 kronor kg. Dom bodde ju också ombord, när de lade till vid bryggan gick frun upp till villorna och bjöd ut sina varor, så det var något att se på för barnen, när de styckade röda laxstycken till fruarna. Ja, detta var i ståndsskillnadens tid!

...

1896, vi bodde då vid Adolf Fredriks torg 4 (Mariatorget), nytt och fint efter tidens smak o den underbart vackra utsikten över torget med sina lindalléer, när våren satt in. Med sin doft av Lindblommor o tulpaner i rotundan i torgets mitt (där nu Tors gruppen står). På höstarna promenerade Läroverksungdomarna runt där, för Flickläroverket låg på andra sidan torget o den lilla Metodistkyrkan, som var så trevlig i hörnet av S:t Paulsgatan. Pastorn i den församlingen hette Aug Schön, o de hyrde på sommaren vår lilla skogsvilla. Tre barn hade de, Torbjörn, Torsten o Iris, vilka blev våra lekkamrater den sommaren.

Hos dem bodde deras gamla morfar, hur fick de plats? Minns en gång vi skulle ro med morfar, som hade gädddrag med o vi släppte ut det ca 10 m från land, där lite vassruggar stod och fick genast hugg – o en bra gädda halades in till allas vår glädje, o ett tillskott åt familjen Schön. Ja, så gick den sommaren förbi för oss med bad o lekar, mest. Vi fick väl rensa i landen ibland och plocka bär när den

tiden kom, men det var svårt för Mamma att hålla oss vid, när de andra barnen bara väntade att vi skulle bli lediga.

...

För att återgå till den sommaren så bodde i Stora villan nb Gust Hermansson, som ritade Oscarskyrkan o hos farbror Edlund, Annedal (*på Bosön*) bodde Fabrikör Jagdman, som levererade stenen till kyrkan.

Ark H-son hade två barn, Gösta 5 och Erik som sa, när han fick plocka i vårt sockerskrin: "Inga stora bitar, bara små bitar. Man köpte toppsocker på den tiden, vi hade ett sockerskrin i mahogny med huggkniv. Det skulle man ha kvar, vore nu antikt. Vi hade många fina stilmöbler i sommarvillorna, som pappa köpt upp på auktioner. De var så soligt och ungdomens bekymmerslösa liv rädde.

Erik Arlon (f Andersson) 12/8 1886 - 19/9 1983

Text och bilder har lämnats till Lidingö hembygdsförening av Lena Adelsohn Liljeroth, dotterdotter till Erik Arlon och alltså barnbarnsbarn till Nils Petter Andersson i mars 2024